

Semi-leksikalske verber i dansk

Anne Kjeldahl
Aarhus Universitet

1. Indledning

I denne artikel vil jeg redegøre for nogle danske semi-leksikalske (også kaldet *lette*¹), verber, dvs. verber, der til tider optræder som helt almindelige fuldverber, men til andre tider optræder som støtteverber, hvor de dog bibeholder en del af deres oprindelige semantik. Jeg baserer min analyse på to danske konstruktioner; pseudo-koordination² (PC), dvs. sætninger af typen 'Jeg sidder og læser', samt "blive"/"komme" + præsens participium. Min analyse er funderet i den generative grammatik, specifikt det Minimalistiske Program (fx Chomsky 1998), som jeg kombinerer med et konstruktivistisk syn på verbers interne struktur (Ramchand 2008).

2. Semi-leksikalske verber

De verber, jeg undersøger i det følgende, er højfrekvente positions- og bevægelsesverber som 'sidde', 'ligge', 'stå', 'gå', 'komme' og 'blive'. Jeg forsvarer den hypotese, at ord er udstyret med en række *features*, egenskaber, der bestemmer deres semantik og syntaktiske muligheder. Jeg argumenterer for, at nogle af disse egenskaber er obligatoriske, mens andre er optionelle, og at et og samme verbum derfor kan have flere betydninger og optræde i forskellige konstellationer. Optionelle egenskaber kan inddeles i *default*-egenskaber, der er aktive i neutrale kontekster og alternative egenskaber, der udløses af et andet element, der indeholder samme egenskab(er).

1 Betegnelsen "light verbs" anvendes bl.a. af Butt (2003).

2 For litteratur om pseudo-koordinationer kan bl.a. henvises til Josefsson (1991) og Wiklund (2007), samt Bjerre & Bjerre (2007).

3. Pseudo-koordination

Pseudo-koordinationer ligner på overfladen verbale koordinationer, men syntaktisk opfører de sig som subordinationssstrukturer. Hvornår konstruktionen er opstået er usikkert, men der er attesteret svenske tilfælde fra det 14. århundrede (Hilpert og Koops 2008). Det første verbum (V_1) er enten et positionsverbum (= Pos-PC) eller et telisk bevægelsesverbum (= Dir-PC). Ved positionel PC udløses en progressiv læsning af det andet verbum (V_2), og ved direktionel forstås, at de to verbers handling følger umiddelbart efter hinanden, og at V_2 forudsætter realiseringen af V_1 . Modsat koordinationer (CO) af et intransitivt og et transitivt verbum (Ross 1986/(1967)) tillader PC'er ekstraktion af det indlejrede objekt og ekspletivt subjekt³:

(1)	Hvad sidder Peter og læser for en bog?	EKSTRAKTION	POS-PC
(2)	Hvad går Peter ud og læser for en bog?	EKSTRAKTION	DIR-PC
(3)	* Hvad arbejder Peter og læser?	EKSTRAKTION	CO
(4)	Der står en mand og skræller kartofler.	EKSPLETIVT SUBJ.	POS-PC
(5)	Der går en mand ud og skræller kartofler.	EKSPLETIVT SUBJ.	DIR-PC
(6)	* Der arbejder en mand og skræller kartofler.	EKSPLETIVT SUBJ.	CO

I ovennævnte eksempler forholder PC'en sig altså som en kontrol-infinitiv-konstruktion og ikke som en koordination. At "og" og "at" i talesproget er homofone, kan forlede en til at antage, at det drejer sig om en re-analyseret infinitiv, dog er der tværspørgelig evidens for, at det er en mere almen struktur, eksempelvis findes konstruktionen også i afrikaans (De Vos 2005) og i visse italienske dialekter (Cardinaletti & Giusti 2001). Alt tyder på, at de to verber danner et komplekst prædikat. Det ses ikke kun ved, at de opfattes som beskrivende én begivenhed, men også i, at de ikke tillader sætningsadverbialer for V_2 eller subjektsrepetition. De to verber skal desuden udvise identisk fleksion, finit eller infinit:

(7)	* Hvad sidder Peter og ikke læser?	NEGATION AF V_2
(8)	* Hvad sidder Peter og ofte læser?	TEMPORALADVERBIAL TIL V_2
(9)	* Hvad sidder Peter og (han) læser (han)?	SUBJEKTSREPETITION
(10)	* Hvad sidder Peter og læste?	MINUS KONGRUENS
(11)	Hvad har Peter siddet og læst?	PLUS INFINIT

3 Jeg bruger prototypiske sætninger for PC og for almindelig koordination. Med mindre andet er anført, betyder det, at øvrige PC-verber forholder sig identisk.

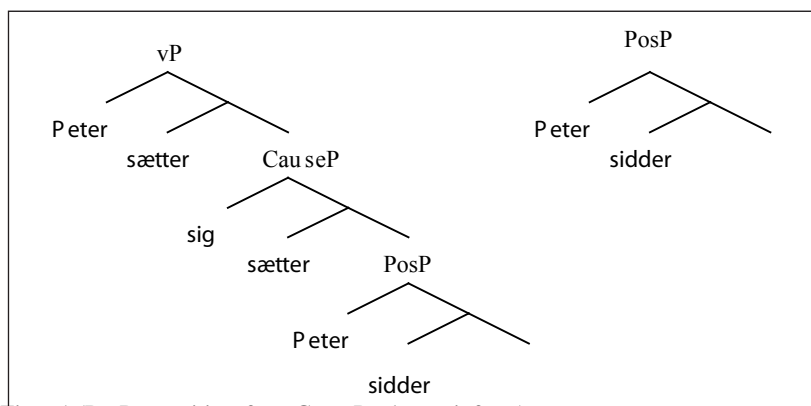
Med andre ord tyder alt på, at V_2 i sig selv ikke har noget funktionelt domæne, og da det er vist, at det ikke er koordineret med det første verbum, synes muligheden for finithed ikke motiveret. Kravet om, at V_1 og V_2 udviser samme fleksion, får mig derfor til at antage, at V_2 simpelthen kopierer formen fra V_1 , og at funktionen med "og" er at mediere denne kopiering.

Som V_1 optræder for positionel PC primært verberne "sidde", "ligge", "stå" og "gå"⁴, og for direktionel PC alle teliske bevægelsesverber (fx "komme" "gå ud" "sætte sig"). Spørgsmålet er, hvad der udløser denne forskel. Førstnævnte gruppe er meget lukket, mens den anden tillader alle verber af en bestemt type. Desuden har positionsverberne en væsentligt mere simpel intern struktur, de er altid intransitive, har i normalbrug ingen aktiv agens og medfører ingen ændring. Teliske bevægelsesverber derimod er ofte agentiviske, medfører altid en forandring og har typisk en ekstra partikel eller et refleksivpronomen tilknyttet.

Dette kan forklares med, at samtlige verber i den teliske gruppe har simpel position som resultat, dvs. resultatet af "Peter sætter sig" er "Peter sidder", "Peter går ud" resulterer i "Peter er ude" og "Peter kommer" fører til "Peter er her". Med andre ord er det i virkeligheden en ganske homogen klasse, nemlig verber, der positionerer subjektet i rum, samt, i kraft af tempus, i tid. Den relative åbenhed i klassen af direktionelle PC-verber forklares med, at det er irrelevant, hvilken art bevægelse, der går forud, afgørende er, at resultatet er en simpel positionering. Dette kan afbildes som i Figur 1.

Til højre ses den interne struktur af det simple positionsverbum med subjekt, og til venstre er den mere komplekse kausativ-alternation. Her ses, at Peter aktivt initierer handlingen, at han samtidig er objekt for handlingen (= sig) og sluttelig er subjekt for den simple sidde-tilstand. Betragter man et positionsverbum som "sidde", kan man adskille (mindst) to anvendelser. Den ene angiver position, den anden positur. Positions-anvendelsen må antages at være den mest grundlæggende, da den anden kræver en eksplicitering. Således kan svaret på spørgsmålet

4 At betegne "gå" som positionsverbum kan virke kontraintuitivt, men ofte opfattes ikke-teliske bevægelsesverber ikke som egentlige bevægelsesverber, men som "dynamisk positionering". At det forholder sig sådan, ses ved, at der udløses en progressiv læsning ved PC med "gå", men ikke med de teliske varianter af verbet.

Figur 1 (PosP = positionsfase, CauseP = kausativfrase)

”hvor er Peter?” lyde ”Peter sidder i sofaen”, dvs. ”sidde” angiver her udelukkende position og ikke positur. Skal man have positur-læsningen, skal verbet modificeres med et mådesadverbial som i ”Peter sidder godt”. Når der udelukkende refereres til position, kræves en eksplicit lokalangivelse (lige så vel som ”være” heller ikke kan stå alene), med mindre der altså pseudo-koordineres. Det kan forklares med, at V₂ her er betydningbærende og dermed er ansvarlig for valens.

Samme effekt observeres ved bevægelsesverber. Spørgsmålet ”Hvad laver Peter?” kan ikke besvares med ”Han går”, først når man spørger ”Hvordan kommer Peter herhen?” kan svaret lyde sådan, dvs. konteksten tvinger mådes-komponenten frem. Når positions- og bevægelsesverber er specificeret for måde, kan de ikke pseudo-koordinere:

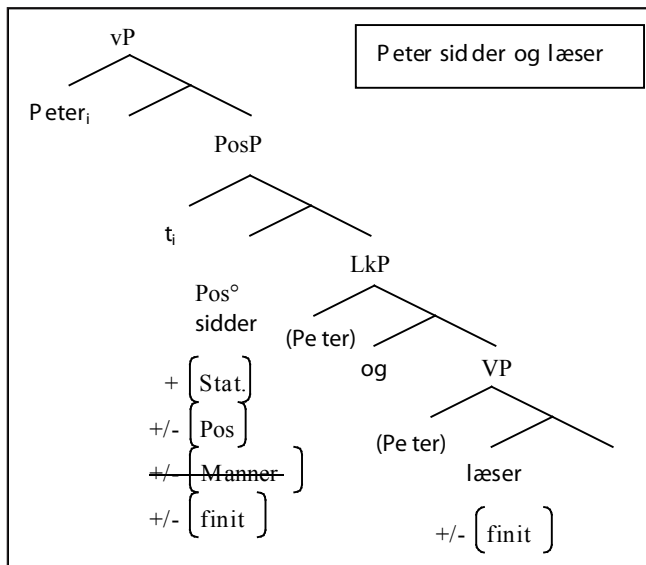
- (12) * Hvad sidder Peter godt og læser for en bog? EKSPLICIT MÅDES-KOMPONENT
 (13) * Hvad går Peter hurtigt ud og læser for en bog? EKSPLICIT MÅDES-KOMPONENT

En ekskurs til progressiv-konstruktioner i andre sprog viser, at der grundlæggende anvendes samme strategi; et meget let, evt. helt funktionelt verbum positionerer subjektet i tid og rum, og medieret af et funktionelt element følger så hovedhandlingen. Progressivitet opstår altså ved, at subjektet eksplicit angives som ’værende’ samtidig med, at det udfører en handling.

Engelsk	Peter is reading	kopula + gerundium
Spansk	Peter está leyendo	positionelt kopula + gerundium
Tysk	Peter ist am lesen Peter ist dabei, ein Buch zu lesen	kopula + præp. + subst.infinitiv kopula + relativadverbium + infinitiv
Nederlandsk	Peter zit te lezen Peter is aan het lezen	pos.verb. + inf.mrk. + infinitiv kopula + præp. + subst.inf.
Afrikaans	Peter sit en lees	positionsverbum + og + finitum

3.1. Analyse af pseudo-koordination

Med henblik på, hvilke formelle egenskaber positionsverber som "sidde" består af, antager jeg, at det har en obligatorisk egenskab [Statisk], som er til stede i alle udgaver af verbet. Derudover har det som default-egenskab "position" [Pos] og "positur" [måde] som alternativ egenskab. I kontekster, hvor [måde] udløses, tilsidesætter det [Pos]. Da *default*-egenskaben er [Pos], kræver det ikke tilstedeværelsen af et andet [Pos].

Figur 2 (overstregede egenskaber, er dem, der ikke er aktiveret. +/- angiver, at en egenskab er optionel)

I Figur 2 ses, at ”sidder” projicerer en såkaldt Positionsfrase, dvs. det er selve kernen i verbet. Det har minimum to aktiverede egenskaber, [Stat], som altid er en del af verbet og [Pos], der aktiveres per *default*. Det potentielle [måde] er ikke aktiveret, da der ikke er nogen potentiel udløser. LkP står for *Linker Phrase*, og består altså af ”og”, der medierer overførsel af [finit]. ”Læser” har naturligvis en række andre semantiske og syntaktiske egenskaber, men de er ikke relevante i denne sammenhæng. Afgørende er, at det overtager subjekt og finithed fra V₁. Hvor ”Peter” står i parentes, angives, at subjektet fra V₁ via ”og” når frem til V₂, således at, det bliver Peter, der opfattes som subjekt for begge verber. Det skal bemærkes, at træet fortsætter opad, hvor sætningsdomænet befinder sig. Det har jeg udeladt for at gøre fremstillingen mere overskuelig.

4. ”Komme/blive” + præsens participium

Jeg skal i det følgende argumentere yderligere for min hypotese om lette verber ved hjælp af to parallelle konstruktioner; ”blive” hhv. ”komme” + præsens participium. Jeg redegør for de to verber separat og giver derefter en samlet analyse.

4.1. Blive

Som simpleks-verbum har ”blive” to grundlæggende betydninger, den ene at forblive på et sted eller i en tilstand, den anden at gå fra en tilstand til en anden. Jeg vil argumentere for, at sidstnævnte er den grundlæggende betydning. Dette baserer jeg på, at ”blive” i denne brug typisk optræder med adjektiver eller nominalfraser, for hvilke man ikke umiddelbart kan sandsynliggøre, at det er dem, der udløser tilstandsændringen. I betydningen ”forblive” derimod er positionalitet et træk, der går igen. De to betydninger kan virke meget forskellige, men er blot to aspektuelle varianter af ”at være”. Betydningen ”forblive” refererer dog altid til en mulig tilstandsændring, der ikke finder sted, og ikke blot simpel durativitet. Dermed er ”forblive”-betydningen internt ikke mindre kompleks end ”blive til”-betydningen.

(14) Peter og Poul blev	gamle/verdens mægtigste	/ bedste venner
(15) Peter og Poul blev	hjemme/ved med at læse	/ siddende

I (14) er der som sagt ingen umiddelbar fællesnævner, men i (15) finder vi en, positionering, selvom den er udtrykt med forskellige midler. Dels ved et lokaladverbium (modsat direksionaladverbiet ”hjem”), dels ved en præpositionsforbindelse, dels ved et positionsverbum. Præpositionsforbindelse er så at sige positionel i overført betydning, der er ikke tale om et fysisk sted, snarere en art ”mentalt rum”, hvori subjekterne forbliver samtidig med, at de læser. I forbindelsen med ”siddende” består positionaliteten i, at det er den positionelle udgave af ”sidde”. At ”sidde” her ikke angiver positur, kan vises ved, at det er ugrammatisk at sige ”Peter og Poul blev siddende godt”, dvs. når vi har udløst [måde].

Den statiske betydning af ”blive” i (15) udløses altså af en positions-egenskab i det tilstødende element. ”Bliver siddende” udgør en konstituent, hvilket kan ses ved at topikaliseres V_2 hhv. $[V_1 + V_2]$. De kan kun topikaliseres sammen, og selvom sætningen ikke er den mest naturlige, er den grammatisk, modsat (19), hvor ”grinende” er en konstituent i sig selv. I sidstnævnte tilfælde udløser sekvensen ”ude på vej” den statiske udgave af ”blive”.

(16) * Stående blev Peter ude på vejen.	TOPIKALISERING AF V_2
(17) [Blev stående] gjorde Peter ude på vejen.	TOPIKALISERING AF $V_1 + V_2$
(18) [Grinende] blev Peter ude på vejen.	TOPIKALISERING AF V_2
(19) * Blev [grinende] gjorde Peter ude på vejen.	TOPIKALISERING AF $V_1 + V_2$

4.2. Komme

Når vi har en sekvens som ”komme gående”, er første udfordring at afgøre, om det drejer sig om et komplekst prædikat, eller om participiet er et adverbium eller subjektsprædikat. Det kan testes ved at tilføje lokale hhv. direktionale adverbier eller præpositioner og anvende disse sammen med topikalisering.

”Komme” som simpleksverbum angiver bevægelse mod et mål, der skal nås, dvs. det er telisk. Det er derfor kompatibelt med direktionale men ikke med lokale angivelser. Det samme gælder følgelig, når det modificeres af en præs. part. Stik modsat forholder det sig, når ”komme” + participium er en konstituent; her kan den kun udvides med en lokalangivelse:

- (20) Peter kom ([gående]) ned i byen.
- (21) * Peter kom ([gående]) nede i byen.
- (22) * Peter [kom gående] ned i byen.
- (23) Peter [kom gående] nede i byen.

Forskellen mellem [kom] [gående] og [kom gående] er foreløbigt postuleret, men når man kombinerer adverbialerne med topikalisering, bliver resultaterne tydelige.

- (24) * Gående [kom] Marie nede i byen.
- (25) [Gående] [kom] Marie ned i byen.
- (26) [Kom gående] gjorde Marie nede i byen.
- (27) * [kom] [gående] gjorde Marie ned i byen.

For at undersøge, om bevægelsesverberne er lette, når de kombineres med ”komme”, kan man principielt udløse *mådes*-komponenten eksplicit. Problemet er, at man ikke kan udelukke, at det er hele verbalkomplekset, der dermed modificeres. Dog kan man fastslå en forskel med hensyn til finalsætninger (finite eller infinite), der ikke kan modificere [komme gående].

- (28) Peter kom [cyklende] for ikke at slide sine sko.
- (29) * Peter [kom gående] for at købe ind.
- (30) Peter kom [gående] for ikke at slide sin cykel.

I (28) er den finale sætning uproblematisk, fordi den modificerer mådeselementet. I (29) mangler der derimod en plausibel antecedent. Hvis man skaber en plausibel kontekst, aktiverer man mådeskomponenten i participiet, og så er sætningen grammatisk (30).

Hvis man betragter simpleksverberne, finder man en kontrast mellem ”komme” og ”gå”. Mens ”gå” som forventet kræver, at mådeskomponenten er aktiveret (jf. kontrasten mellem (31) og (32)), er ”komme”, der er uspecificeret for måde, fuldt ud kompatibelt med en final sætning (33). Det antyder, at telicitet i lighed med [måde] er tilstrækkeligt til at licensere en finalsætning. Dermed er det at forvente, at det samme gælder andre teliske bevægelsesverber, en forudsigelse, der faktisk også holder (jf. (34)):

- (31) * Peter gik for at købe ind.
- (32) Peter gik for ikke at slide sin cykel.
- (33) Peter kom for at se, hvordan det gik med hende.
- (34) Peter gik ud for at købe ind.

Vi har hermed forklaringen på, hvorfor ”Peter kom gående for at købe ind” er ugrammatisk; både ”komme” og ”gå” er lette, dvs. de er uspecificerede for telicitet og måde. Om det er et alment krav, at kun lette verber kan danne komplekse prædikater, kræver langt mere omfattende undersøgelser, men foreløbigt kunne det se sådan ud.

Kombinerer man de to fænomener, der er undersøgt her, dvs. PC med et komplekst verbum, ser vi, at ”komme gående” opfører sig som ét verbum, dvs. det understøtter hypotesen om, at det faktisk er et komplekst verbum, der overordnet har specifikationen [finit].

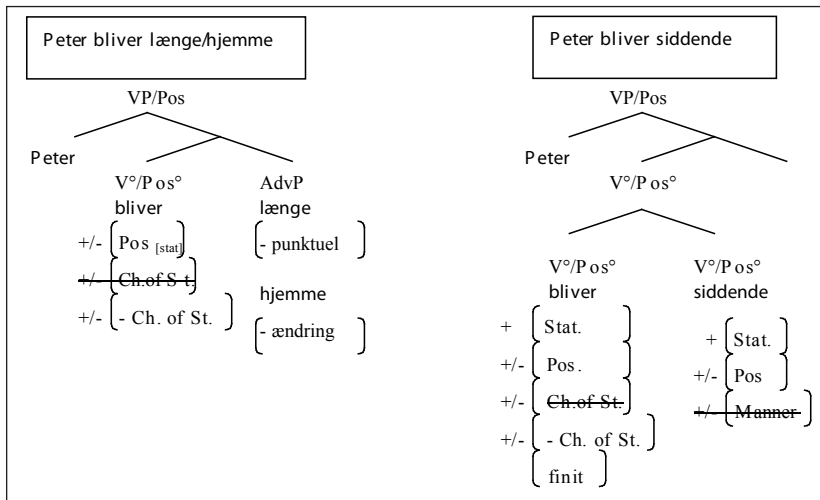
- (35) Hvad kom Peter gående og tænkte på?
- (36) * Hvad kom Peter gående og tænkende på?
- (37) Hvad blev Peter siddende og læste for en bog?
- (38) * Hvad blev Peter siddende og læsende for en bog?

Her kan vi se, at det ikke automatisk er formen af det nærmeste verbale element, der kopieres, men derimod det overordnede verbum (”kom”/blev”). Participiets form er ikke tilgængelig, til trods for, at det er det verbum, der normalt pseudo-koordinerer.

5. Analyse af ”blive”/”komme”

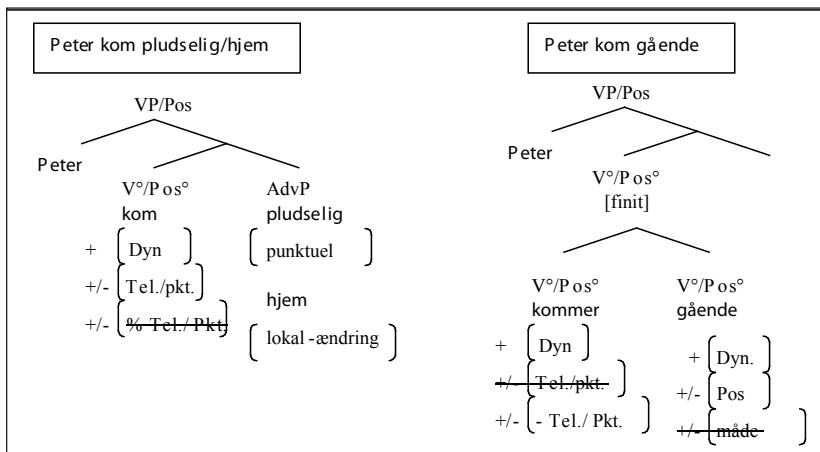
For pseudo-koordinationer blev det foreslået, at det afgørende var, at de har en positionsfrase (dvs. de er ikke specificeret for måde). Tilsvarende argumenterede jeg for, at ”blive stående” og ”komme gående” kombinerer to positionsfraser (statiske eller dynamiske) til en kompleks frase med to leksikalske hoveder. Kravene for at danne en sådan kompleks frase er her (dvs. som minimum for denne konstruktion i dansk, men muligvis et mere alment princip), at begge verber er specificeret som simple positionsverber, og at de skal kongruere med hensyn til, om de er statiske eller dynamiske.

For ”blive” argumenterede jeg, at *default*-betydningen er, at der indtræder en tilstandsændring, mens et nærliggende element, der er specificeret for stativitet, udløser betydningen ’ingen tilstandsændring’. Elementer, der har denne specifikation, kan fx være statiske positionsverber eller temporal- eller lokaladverbialer (specificeret for ’udstrakt tid’ (dvs. ikke-punktelt) hhv. for at lokaliseringen ikke ændres). Det kan repræsenteres på følgende måde:

Figur 3 (Ch. of St. = tilstandsændring, Stat. = statistisk)

For ”komme gående” kan opstilles en tilsvarende struktur. ”Komme” er altid dynamisk, i neutrale kontekster er det telisk og punktuel, men et dynamisk positionsverbum (= et ikke-telisk bevægelsesverbum uspecificeret for [*måde*]) kan forhindre aktivering af [+ telisk] og [+punktuel], alternativt udløse [- telisk] og [- punktuel].

Figur 4

6. Konklusion

Jeg har i denne artikel argumenteret for, at der i dansk findes verber, der kan optræde i flere, mere eller mindre lette udgaver og har illustreret dette ved hjælp af to konstruktioner, pseudo-koordination og ”blive”/”komme” + præsens participium. Jeg har argumenteret for, at disse verber har en *default*-læsning, som de får i neutrale kontekster, mens deres alternative betydninger skal udløses explicit. Hvilke kontekster, der udløser hvilke betydninger, kan formaliseres ved at antage, at ord er udstyret med bestemte formelle egenskaber, og at visse egenskaber først udløses, når samme egenskab er til stede i et andet ord i sætningen. Specifikt argumenterede jeg for, at positions- og bevægelsesverber normalt *ikke* er specificeret for [måde], men derimod udelukkende positionerer et subjektet, der kan være i en statisk eller dynamisk position, samt at kompleks prædikat-formation ikke kan finde sted, når [måde] er aktiveret.

Litteratur

- Bjerre, Anne & Tavs Bjerre (2007) Hybrid phrases: the Danish *sidder og* phrase. *Proceedings of The 2nd International Workshop on Typed Feature Structure Grammars, CST Working Papers, Report no. 8*, Center for Sprogteknologi. Copenhagen:39-46.
- Butt, Miriam (2003) The Light Verb Jungle. *Harvard Working Papers in Linguistics* 9:1-49.
- Cardinaletti, Anna and Giuliana Giusti (2001): Semi-lexical motion verbs in Romance and Germanic. *Semi-lexical categories*. Studies in Generative Grammar 59. Norbert Corver & Henk van Riemsdijk (eds.). Mouton de Gruyter, Berlin, 2001:371-414.
- Chomsky, Noam (1998) Minimalist inquiries: the framework, *MIT Occasional Papers in Linguistics* 15. Cambridge, MA.
- De Vos, Mark (2005) *The syntax of pseudo-coordination in English and Afrikaans*. Ph.D. Dissertation. University of Leiden Centre for Linguistics. LOT/Igitur Publishing
- Hilpert, Martin og Christian Koops (2008) A quantitative approach to the development of complex predicates. *Diachronica* 25: 2:242-261. John Benjamins Publishing.

Anne Kjeldahl

- Josefsson, Gunlög (1991) Pseudocoordination – a VP + VP coordination.
Working Papers in Scandinavian Syntax 47:130-156
- Ross, John (1986) *Infinite syntax!* Norwood, New York: ABLEX.
- Wiklund, Anna-Lena (2007) *The Syntax of Tenselessness – Tense/mood/aspect-agreeing infinitivals*. Mouton de Gruyter, Berlin, New York.